

ГОДИНА VI.

ПОЗОРИШТЕ.

БРОЈ 33.

УРЕЂУЈЕ А. ХАЦИЋ.

Изази свагда о дану сваке представе на по табака. — Стоји за Нови Сад 40, а на страну 60 н. месечно. — Претплата се шаље Корнелу Јовановићу, који се из љубави према позоришту примио да разшири овај лист.

СВИРКА У ЈУЖНИХ СЛОВЕНА.

(Свршетак.)

Раздружење дакле племена словенскога и литавскога и разлазак словенских племена у садање њихове постојбине, две су међашње тачке у времену, када су у словенском народу поникле гусле.

Осим свесловенскога имена „гусле“ — (да како у сваком словенском наречју модификовано према језичним правилима тога наречја) — „редао“, још је један свесловенски назив „гега“, по мњењу пишчеву сложеница од словенских музичких назива за гласове ге (ке) — га (што се у европској музици зову гласови g—e). Од ове словенске речи потиче немачка реч „Geige“, што тврди и Пољак Алберт Совински: „Le nom de „geige“ n'a pas d'autre origine.“

Осим ових трију споменутих свесловенских назива за гудаљку има још свако словенско племе више специјалних за њу назива, који се развише од онда од када се Словенство развило.

Примивши Немци од Словена ову врсту гудаљака, која се по два назива за гласове „ге“ — „га“ зове „гега“, напеше на њу место двеју струна четири, те поједине струне не назваше по словенски ге, га, него свакој од њих даше свој назив: е-г-д-а, који, стопивши се у једну реч, дадоше и самој гудаљци име егеда, како Словени прозваше те одметнице, преимачене гусле. Да су Мађари врло касно примили гудаљке, види се по томе, што су примили ту поевропљену врсту гусала, а с њоме и име „hegedu“.

Словени имају, како видесмо, не само непобитних доказа усвом језику о томе, да су гудаљке њихов пород, него и у томе, што њихови писмени споменици, први међу свима другима, спомињу гусле. То исто чине и други писмени споменици, који, писани од туђинаца, говоре о Словенима. Писац помиње и ових и оних повише. О

постајању гусала код Немаца прва вест, и то немачка, потиче од године 1203., па, где чуда! из предела око Лабе, која је баш онда била готово скроз и скроз словенска река. Па како је ова немачка вест красна према многим другима о словенским гуслама и гусларима, па пример кривика о цару византиском Маврикију од год. 592. Ту се, до душе, говори о некој тобожњој словенској „китари“, али да је та „китара“ једино гусле, доказује г. Кухач по каснијим вестима, које јасно кажу, да се гусле у грчким и латинским споменицима зову „китара“, „тимпанум“, „тира“, шта више неко их је по словенској речи „жића“, назвао „схиза“. Сам арапски писац Ибн Фослан, путујући по садањој Русији почетком 10. века, виде гусле, чију варјачу (Schallkasten) држи бубњем, али да се он у томе помео, то доказује писац.

Осим свега тога, кад би гусле биле арапски изум, нашло би се заиста у називима европским трагова првашњем арапском имену за њих, али то би залуд тражио, нашао их не би.

Али лако се види, да је од словенских гусала велик скок до садање немачке „Geige“ или романскога „violina.“ Требало је дакле комбинаторном уму тражити, нема ли већ у самих Словена савршеније гудаљке од гусала. И збиља, то је „приморска гусла“ — „вијало“, отац виолине!“

Описавши ову троструну гудаљку, која је врло налик на виолину, али једноставнија, дакле старија, вели писац, да се сада употребљује само у Далмацији, особито на отоку Хвару, од куда се у најновије доба на ново населила и у хрватско приморје. Име јој је од гусала, које се по вијању по струнама зову вијало. Угодба струна није у квинтима. Та справа не употребљује се уз пев, већ прати својим меким и тихим звучима игру лако-

ногих Далматинаца. Писац нам је укајдио две игре: „Скочи горе“ и „По староградски“

Далматинца прати вијало и у најдаље крајеве света. Тако приповеда немачки писац Геза Бергер, да је једном видио на своје чудо у јужној Америци далматинску игру уз ове гусле, које су по ономе, што он о њима приповеда, биле вијало.

Онакво, какво је вијало сада, беше и пре 500 год., а вести помињу, да га је било и у 10. веку, кад се о „виолини“ ни сањало није. Пре га је народ употребљавао много више без сумње и у другим крајинама осим Далмације, али он га одмах занемари, чим опази, да су га туђинци попримили и туђинским га кројем окројили. То беху Талијанци, како показује и талијанско име „виолино“, што као да је постало од речи „вијало“. Талијанци га предаше Французима, они Немцима, који су већ од полапских Словена били упознали геџу (Geige). Од речи „вијало“ постаде у Нешловена много варијација, од којих је једна „Videl“, немачки назив гудала. Ту реч налазимо већ у не-

сми Нибелунга, која је до краја доневана онако, како је сада читамо око дваестоте године. Вијало је чиста словенска реч, док романској „вијолини“ бадава тражиш порекла романскога, јер је доиста много времена требало, док је преко Талијанаца и Француза, или, допуштамо, можда и управо дошло к Немцима, те док му се онде име разишло по народним песмама!

Иза крсташких ратова упозна западна Европа вијало, кад су војске њезине Угарском и јужним Словенством путовале у Палестину. Истина, да писци њезини веле, да је оно дошло са истока, али зна се, да се још и сада зове чаг и наша земља истоком, а камо ли не онда. Незнање рађа погрешку.

Имаде нацрта и слика вијалових по Европи из средњег века, да како често уз друго име; али писац доказује, да то друго није до вијало.

На свршетку нека је примећено, да једино ова мисао, коју је писац развео о словенском пореклу гудаљака, доводи у потпуни склад замршену до сад шовесницу свирке, када говори о гудаљкама!

Н. Н.

Ш Д Ш С Т Ш Њ Ш.

ПОЗОРИШТЕ.

* (Народно позориште у Загребу.) Сардуову „Дору“ видесмо први пут 27 маја. То је била последња драматска представа ове позоришне сезоне. Већ смо пре негде споменули, како је францеска критика тај комад похвалила. „Revue des deux mondes“, највише књижевно судиште, није доселе понајбољем драматичку другог царства особито пријазно било. Вилозов орган беше некако хладан према Сардуу, који је својим драмама постао милијунашем. Сада се и њему срцу омењало, те признаје, да је у „Дори“ Сарду достигао сву вештину и врлину Димасову, а овамо се умео оканити мана писца „Госпође с камелијама.“ И заиста право је говорио „Revue des deux mondes“. „Дора“ је радња генијална — шта више „Дора“ је драма без прељуба, а по развиту нове европске драматике рекао бих човек готово, да друштво грешит само против шесте заповести божије, према има и много других грехова. „Дора“ је поврх тога са свим пристодно рађена, те није политичка карикатура као „Рабага“. „Дора“ злигоше политичку шпионажу, а ухода је мађарска грофица Вереши. Опширно у кратко чин. У Ници смо у колу отмених гостију. Ту видимо авантуркињу шпањолску маркезу Рио-Зарес (г. Славиков) удовицу генералску без имања. Имала је, до душе, 12,000 пушака, што их је продала Дон Карјосу, али францеска влада заплени оружје, те маркеза изгуби све. Уз њу стоји кћи јој Дора (г. Ружићка), лепа, паметна, обојавана девојка,

али је нико не проси, јер нема новаца! Ту видимо неку митичну руску кнегињу Барјатинскову, која се бави само с парламентарним расправама. Ту видимо заступника Фаврола (г. Мандровић), човека умна, ваљана, а уз њега Андрију де Морилака (г. Јовановић) богата поморца, који се заљубио у Дору, тајанствену мађарску грофицу Вереши (г. Собјеска), која нити је Мађарица нити грофица, а спрасно љуби Андрију, за тим романтичког пољског прогнаника Теклија (г. Ван), развратног румунског ветрогоњу Страмира (г. Ружић) и Фан дер Крафта (г. Милан) политичког агента без пуномоћи за свачију услугу, за сада у аустријској служби. Маркеза је у крајњој невољи, не може да плати својих дугова, Дора очајава. Фан дер Крафт наведе маркезу, да нише за министра записнике из друштва. Долази Пољак да се прашта и остави фотографију Дори. Мађарица украде фотографију. Фаврол одвраћа Андрију од Доре, а Дора отера Страмира, који је жели узети за милосницу. Парламенат одбаци молбу Маркезину, да се издаје заљезено оружје. Андрија се не да одвратити, узме за жену Дору, која га љуби, која је пресретна на велику жалост Фан дер Крафта, који је хтео Дору навести да буде ухода. Младенци хоће да путују. У то дође Мађарица и украде францеско-талијански уговор из стола Андрије, који је постао дипломатом и шаље га Фан дер Крафту у писму Дорином, али без њезина знања. Дође Пољак. Не знајући да је Андрија узео Дору, окриви девојку, да је ухода, да је аустријској поли-

цији poslala његову фотографију, да је затворен био. У Андрији пробуди се страшна сумња, која прелази у очајање, кад опази, да му је уговор украђен. Дознав од слуге, да је Дора послала Фан дер Крафту писмо, принуди са својим пријатељем Фавролом агента, да врати писмо, које још није било распечаћено, и нађе уз писмо и украдени уговор. Уверен, да му се жена бави денунцијацијом, хоће да је остави. Грофица Вереши дође рано у јутру Фавролу, да јој токорсе позајми кључ од врта, али управо да уђе у врт Андрији. Фаврол иде по кључ. Мађарица прегледа међу тим папире фавролове, а Фаврол осети то по јаком парфиму грофицином. Досети се, да није како она ухода. Грофица се врати из врта. Претњом и преваром принуди је Фаврол, да призна своју кривицу, а Дорину невиност. Андрија и Дора ошет су срећни. Сарду пртао је ту најважније карактере, а сви су цртани ванредно оштро и вешто. Ти различити елементи сплетени су у веома занимљив заплет. Чин тече брзо, живо, досетљиво. Последан чин виси да како о танкој — врло танкој петљи. Јапански парфим издаје мађарску грофицу, готово невероватно. — Представа беше, осим једне енглеске епизоде, узорна. Прва хвала иде и ошет уметничкој вештини г. Рузићке, која је све страсти, све осећаје приказивала, да не може бити верније. На исти начин протумачио је г. Јовановић Андрију и г. Мандровић Фаврола. Особито вешто карактерисао је г. Милаан политичког агента. Гђца Сођеска приказала је улогу сплеткарице (што није незина струка) врло добро, а и приказивање осталих карактера беше добро, гдегде се може бити мало карактерисало у подробностима. Улоге женске могле су бити згодније раздвојене. Радујући се томе успеху желимо само, да и представе класичних комада тако врсне буду, а ту велимо, попунити ваља мушко особље са неколико врсних чланова.

С И Т Н И Ц Е.

(Птичије певање пред судом.) Пре кратког времена расправљао се чудноват случај пред полицијским судом у Дирену. Расправа се на име водила о овом тугаљивом питању: да ли кос непријатно виче или пријатно пева. Тужена су два коса, који су били у кавезу пред прозором једне куће, па су од рана јутра својом виком узнемиривали суседе, — или, као што се у обрани вели, својом леним певањем увесељавали слушаоце. По извештају „Роер-цајтунга“ текла је расправа овако: Укућанин оптужениковог суседа претио је свом газди, да ће изићи из стана, ако не учини краја несносној вици, која му од ране зоре нарушава мир и покој. Газда је свога суседа лепо замолио, да птице метне на друго какво место; али то беше узалуд, те се морао обратити на полицијску власт. Пред суд су позвана два сведока, што су били против косова, и петорица што су бранили косове. Први сведок рече, да га вика птичија јако узнемирује, и ако он спава у соби из авлице. Други сведок изјави, да се птице преко дан поучавају неком малом оргуљом у мелодијама, — али она дрека, што је оне са зором подигну, није ни налик на мелодију, него је то несносна вика, те ће се он због тога иселити. Први сведок, што је бранио птице, рече, да њега забављају те птичице, јер он воли њихово певање. Други сведок исказа, да је то певање веома

лепо, те он с тога устаје рано да се нажива певања. Трећег, косовска песма ни мало не узнемирује. Четврти сведок (крчмар) изјави, да он има по тунета тих птица, које не праве ларму, него певају веома лепо. То се већ из тога даје извести, што његови гости веле: „Хајдмо само код „Лампе“ тамо је лепо као у шуми, а птице певају, докле год „лампа гори.“ Пети сведок изјави, да он већ од толико година воли песму, па и птичије певање. Он не појми, како се то певање може назвати виком. Владиц заступник предложи, да се оптуженик осуди да плати једну марку (60 новч. а. вр.) глобе и трошкова, јер изјаве прве двојице сведока доказују, да косови својом виком узнемирују суседе. Бранилац је био адвокат Блум. Судан је држао страну — косовима, и ослободио је оптуженике од глобе и трошкова.

— 9 —

(Позориште без критике.) У позоришту „Palais-Royal“ приказан је ових дана нов комад под насловом: „La boîte à Bibi“, што су га написали Дири и Сент-Ован-Коле. Комади тога позоришта имају ту повластицу, да не подлеже критици. Не пита се, јесу ли добри или рђави, него само, јесу ли весели или досадни. Овај комад је још лошији него обичне лакрдије, којима се увесељава париска публика; али је у њему бујне веселости, занимљиве забуне, смешних ситуација и смелих досетака, те је с тога са свим добро примљен.

* (Рочилд пред судом.) У парници кнеза Бисмарка против Дист-Дабера дошао је пред суд у Берлин такођер и барон Рочилд из Франкфурта. Рочилд је скоро са свим глух, те се с тога морао примаћи по све близу к судцима. Да боље чује питања, окурио је дланом и прстима десно ухо и уипрао је највећом пажњом очи у председника од суда. Неки су одмах хтели да прсну у смеј, чим су погледали Рочилда као сведока и на израз му на лицу. „Колико вам је година, господине бароне?“ — запитала председник. — „Некаких педесет и шест, — волео бих да сам млађи.“ — Дворана одјекну смехом, озбиљни су само државни тужилац Тесендорф и оптужени Дист-Дабер. — Председник ће да настави са свим као да је у породици својој код куће: „И ја бих вам то желио!“ Па онда: „Је ли вам когод нуди новаца, или каква поклон, да се изразите у његову корист?“ — „Боже сачувај!“ — одговори брже боље милионар, а сви у судници ударише још већма у смех. Одговарајући даље вали Рочилд сваки час свој сахат из цена. „Ви бисте хтели бити брзо готови?“ — запитала председник. — „Наравно! Већ је један и по сахата. У два сахата полази влак у Франкфурат, а дечица ме жељно чекају!“ Опет смех још већи него ли пре, а смеје се и оптужени. — „Г. бароне, јесте ли ви послали кнезу Бисмарку по милиона талира за деонитство код главног завода за вересију на земљишта?“ — „Одкуда бих ја дошао до по милиона?“ — Грохотан смех; смеје се и државни тужилац.

* (Сретан старац.) Неки дан светковао је у Бирмингему Елвард Морган свој 107 рођен дан. Старац је са свим здрав и доста жив и окретан. Дече, унучади и правнучади има свега сто и десет, а од њих му је дошло да му честитају шездесет и седморо. Највећма ће се радовати старац томе, што су сви без разлике поштени људи.

Издаје управа српског народног позоришта.

СРПСКО НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ.

ПРЕ ПОЛАСКА ПОЗОРИШНЕ ДРУЖИНЕ НА ПУТ ПРЕТНОСЛЕДЊА ПРЕДСТАВА.

33. ПРЕДСТАВА.

У Ц. ПРЕТПЛАТИ 9.

У НОВОМЕ САДУ У НЕДЕЉУ 29. МАЈА 1877.

ПО ДРУГИ ПУТ:

ПОСЛЕДЊЕ ЉУБАВНО ПИСМО.

ШАЉИВА ИГРА У 3 ЧИНА, НАПИСАО ВИКТОРИЈЕН САРДУ. С. ФРАНЦУСКОГ.

О С О Б Е:

Проспер Блок

Фан дер Хофен

Клариса, његова жена

Марта, њена сестра

Сузана

Тирион

Колумба, његова жена

Павле, његов нећак

Бусоније

Солања

Клаудина у кући фан дер

Баптиста хофеновој

Хенрик

Ружић.

С. Рајковић.

М. Рајковићка.

Л. Хаџићева.

С. Максимовићка.

Добриновић.

Ј. Поповићева.

Бошковић.

Рашић.

Б. Хаџићева.

Љ. Зорићева.

Бувић.

Јуршић.

Збива се у данашње време у кући фан дер хофеновој и тирионовој.

Г. М. МАКСИМОВИЋКА, некадашњи члан наше позоришне дружине, и Г. М. РАЈКОВИЋКА и г. С. РАЈКОВИЋ, пре тога чланови народног позоришта у Загребу, као гости.

У среду 1. јуна пре поласка позоришне дружине на пут последња представа, а први пут: „ЕЈ, ЉУДИ, ШТО СЕ НЕ ЖЕНИТЕ!“ Шаљива игра у 4 чина, од Јулија Розена, за српску позорицу прерадио А. Јовановић Муша.

ПОЧЕТАК У 7 И ПО А СВРШЕТАК У 10 И ПО САХАТА.